

2.1.1.1.1 Rivieren

Rivieren en stromen worden vaak als grens ervaren en gebruikt.

Mogelijkheden

Om een rivier als grens te gebruiken, zijn er verschillende mogelijkheden. Zo kunnen beide oeverstaten de soevereiniteit over de rivier delen: dit soort condominium komt echter niet meer voor. Zelden ook gebruikt men één van de oevers als grens: uitzonderingen zijn de Doubs (op de Frans-Zwitserse grens) en de Shatt el Arab (de eb-lijn op de Iraanse oever vormt de grens met Irak).

Wanneer de stroom onbevaarbaar is, wordt doorgaans de grens vastgesteld bij de middenlijn, opgemeten bij laagwaterstand. Dit principe, reeds geïntroduceerd in het Romeins recht, werd doorgaans toegepast wanneer de buren van gelijke sterkte waren en/of de stroom van weinig belang was.

Bij een bevaarbare waterweg wordt meestal de dalweg (= een lijn getrokken boven de diepste punten van de voornaamste vaargeul stroomafwaarts) genomen als grens: dit principe gaat terug tot de Italiaanse stadstaten, maar pas sedert het *Congres van Rastatt* (1797-1799) en de *Vrede van Lunéville* van 1801 – die grotendeels de bepalingen van het *Verdrag van Campo Formio* (nu: Campoformido, in Friulië) uit 1797 bekrachtigde – werd het als algemene regel bij een riviergrens gebruikt.

Problemen

De problemen bij het trekken van een riviergrens worden veroorzaakt door natuurlijke en menselijke 'obstakels'.

Zo worden eilanden doorgaans niet verdeeld; bij een dalweg-grens vormt dit in principe geen probleem¹.

Er is echter geen eenvormige praktijk bij bruggen: het uiteinde, het midden,...?. **Overigens: bruggen zijn eerder een symbool van verbinding dan van scheiding; daarom ook zijn het gebruikelijke doelwitten. Er zijn dan ook weinig bruggen over grensrivieren (zie meer: 2.1.4.3.2)**

Bij avulsie (= een plotse wijziging van de rivierbedding) blijft de oude grenslijn geldig maar in het geval van accretie (= een langzame wijziging van de bedding) volgt de grens in het spoor van de veranderende lijn **(daarom komt om de zoveel jaar een grenscommissie samen om de wijziging in de Torne / Tornio-rivier c.q. van de Zweeds- Finse grens te bepalen).**

En wat indien men het niet eens wordt over het te volgen principe? Een voorbeeld was de Elbe tussen de twee Duitslanden voor 1990: de Bondsrepubliek wenste de noordoostelijke oever als grens te nemen, terwijl de DDR het midden van de rivier prefereerde; **en Servië en Kroatië verkiezen voor hun staatsgrens in de Donau respectievelijk de hoofdstroom en de oude gemeentelijke grenzen d.w.z. de oude rivierloop (meer in 3.1).**

Bovendien kunnen er op rivieren internationale rechten gelden: zo stelde de Vredesconferentie van Parijs (1919-1920) het recht in op vrije bevaring van grote stromen ('internationale rivier') waaraan meer dan één land grenst. Toch mogen de oeverstaten tol,

¹ Een uitzondering vormt de Chobe-rivier tussen Namibië en Botswana (cf. 3.2).

loodsen, vaarreglementen enz. instellen. Voor irrigatiedoeleinden wordt het recht op deviatie erkend door het Romeins recht, maar niet in de Angelsaksische wereld, waar navigatie belangrijk was; een compromis is de bepaling van een hoeveelheid voor elke oeverstaat. Ook pollutie kan van het algemene principe doen afwijken.

Evaluatie

Rivieren zijn in feite niet scheidend: misschien hadden ze die functie wel in de prehistorie en zelfs in primitieve gemeenschappen, en nu nog wellicht als ze een hoge watersnelheid hebben. Maar eens de beletselen voor bewoning opgeruimd worden, zal de vruchtbaarheid van de rivierdalen de bevolking aantrekken en vormt de rivier geen barrière meer.

De riviergrens is evenmin beschermend: sterkere staten zullen steeds de andere oever trachten te bereiken: nog nooit heeft een stroom een leger tegengehouden.

Ook is ze niet altijd gemakkelijk 'herkenbaar': wat bijvoorbeeld met de plaats waar twee rivieren samenvloeien **en waar ligt precies de hoofdstroom rond een eiland en volgt men daarbij de diepste geul (maar geldt dat ook als de rivier onderhevig is aan eb en vloed?) of de snelst stromende of ook daar waarlangs de schepen doorgaans varen?**

Ze is tevens niet lineair (vooral sinds vanaf 1801 de dalweg gebruikt wordt), noch stabiel (want ze is onderhevig aan erosie, aanslibbing **en er is ook de periodieke omkering van de stroming rond een eiland, naast andere hydrologische fenomenen...**) of economisch gunstig (riviergrenzen belemmeren de ontwikkeling van het omringende cultuurlandschap).

Gebruik

Alhoewel de rivier dus in essentie meer verbindt dan ze scheidt, werd ze in het verleden toch meer dan eender welk andere natuurlijke gegevenheid als grens aangewend. Als oorzaak kan gewezen worden op ondermeer de humanistische geografie, die teruggaat op de Oudheid (Caesar, de Rijn als grens), maar ook de zoektocht naar vaste, 'natuurlijke' en lineaire, ononderbroken grenzen vanaf de 18^e eeuw speelde een rol.

Vooral de mediterrane wereld werd gekenmerkt door riviergrenzen, omdat de toegang tot het schaarse water hier zeer belangrijk is: zo geeft Julius Caesar in zijn *Commentarii* enkel rivieren als grens op. In noordelijke en regenrijkere gebieden zoals Japan, legde men dan weer de grens over de rivier heen, waardoor stroomlandschappen konden ontstaan. Ook in de Nieuwe Wereld werd voor riviergrenzen geopteerd, omdat stromen gemakkelijk te volgen zijn in slecht gekende streken. En tijdens de Eerste Wereldoorlog stonden de flanken van een vallei die door een rivier doorsneden werd, nooit onder het bevel van één commandant. En rivieren zijn ook grenzen voor de mystieke geest: iconen werden er in gewassen (zoals in de Veleka, op de grens tussen Bulgarije en Turkije).

Ruim een derde van alle huidige staatsgrenzen wereldwijd zijn rivieren. Ruim 45% van de grenzen op het Amerikaans continent worden gevormd door een stroom (bijv. de Rio Grande / Bravo, Orinoco, Paraná, Uruguay): vooral in Latijns-Amerika (52% zelfs) met zijn grote 'lege' valleien die in tegenstelling staan tot het nationaal territorium dat effectief bewoond wordt. Verder zijn 34% van de staatsgrenzen in Afrika een rivier (o.a. de Congo, Niger, Zambesi, Limpopo en Oranje), 23% in Azië (zoals de Amu- Darja, Mekong, Amur en Ussuri) en 25% in Europa (met name de Rijn, Maas, Donau, Prut, Tisza en Oder-Neisse).